

# DEN POLSKA ARMÉN

Av löjtnant *BERNDT HULT*

NÄR det i maj 1946 tillkännagavs, »att överenskommelse träffats om att Sovjetunionen skulle utrusta och utbilda den polska armén», var detta endast den officiella bekräftelsen på en redan under kriget påbörjad verksamhet, vilken målmedvetet fullföljts även efter den tyska kapitulationen ett år tidigare. Detta framgår bland annat av, att det enbart under 1945 från det polska militärförlaget och krigsvetenskapliga institutet (WINW), utgavs mer än ett sjuttio-tal reglementen, instruktioner och militära handböcker, varav bland instruktionerna ett flertal om ryska vapen och rysk materiel. Nya, regelbundet utkommande tidskrifter för infanteriet, artilleriet och pansartrupperna började distribueras under senare halvåret 1945, medan den första större militära flygtidskriften, »Woj-skowy Przegląd Lotniczy», utkom först på nyåret 1947.

Om sålunda ifråga om utbildning och utrustning den polska armén redan tidigt anpassades efter förhållanden motsvarande de i sovjetarmén rådande, bromsades till synes avsiktligt och av taktiska skäl en liknande utveckling på det personella området. Den nya regimen kontroll över krigsmaktens högsta ledning hade från början säkrats genom marskalk Rola-Zymierski, den 1944 av Sovjetunionen utsedde överbefälhavaren för de polska styrkor, som medverkat till Röda arméns befrielse av landet, efter krigets slut utnämnd till försvarsminister, samt hans båda arméchefer; generalerna Poplawski, den nya arméns chef, och Swierczewski, till 1947 vice-minister för försvaret. Dessa från den polska sovjetarmén ryktbara namn i den militära toppen kompletterades av en rad andra kommunistiskt pålitliga högre officerare, antingen ryssar eller polskfödda kommunister, som genomgått militärutbildning i Sovjetunionen. Det kanske främsta namnet bland dessa är generalstabschefen, sovjetgeneralen Korczyk, som sedan 1945 varit en av de ledande krafterna vid arméns reorganisation. Till denna kategori officerare hörde vidare truppslagsinspektörerna general-

löjtnanterna Bewziuk, artilleriet, och Bordzilowski, ingenjörtrupperna, generalmajorerna Malinowski, signaltrupperna, och Mierzycan, pansartrupperna, flygchefen generalmajor Romeyko samt chefen för gränstrupperna överste Garbowski. Dessa sattes efterhand som ordförande i de nyupprättade militära pressorganens redaktionskommittéer, var och en inom sitt truppdrag, varigenom en mycket omfattande fackpress kunde dirigeras, helt enligt de linjer ledningen önskade. För infanteriets tidskrift ersattes som redaktionskommitténs ordförande den sedermera utrensade general Mossor av generalmajor Sewicki, även han f. d. sovjetofficer, medan Mierzycan på nyåret 1949 överlät motsvarande uppdrag för stridsvagnstruppernas organ till generalmajor Suchow, under kriget en av cheferna för de sovjetiska stridsvagnsförbanden vid 1. ukrainska fronten. För den nya generalstabens tidskrift »Bellona» — vars föregångare inom den gamla arméns generalstab bar samma namn och även efter kriget fortsatte att utges av exilarméns generalstab i London — sattes generalstabschefen Korczye till ordförande i redaktionskommittén, i vilken även placerades chefen för underrättelseväsendet, senare armékvartermästaren brigadgeneral Komar, vilken enligt vad som uppgivits skulle ha varit brigadchef under det spanska inbördeskriget. För såväl den taktiska som tekniska utbildningen, särskilt inom pansarvapnet, artilleriet och flyget, var den nya polska armén i trängande behov av instruktörer vilket så långt sig göra låtit alltifrån arméns uppsättning tillgodosetts av Sovjetunionen. Den nya politiska skolningen inom armén kom dessutom att kräva särskilda lärare, vilka genomgått de ryska politiskolorna. Antalet sovjetofficerare, som efter krigets slut voro sysselsatta med den polska arméns reorganisation, torde därför ha varit betydande och möjligheterna att även inifrån bibehålla full kontroll över alla militära organ sådana, att ett tillfälligt uppskov utan olägenhet ansågs kunna medgivas ifråga om utrensningen av den gamla krigsmaktens personal. I enlighet med det allmänna bolsjeviseringsprogrammets riktlinjer utnyttjades därför en tid de icke oppositionella krafter inom armén, vilka tjänstgjort under den gamla regimen och som genom högskoleutbildning och krigserfarenhet förvärvat en för återuppbyggnadsarbetet inom försvaret värdefull yrkeskicklighet. Ända tills 1948, då ett dekret om nya tjänstgöringsförhållanden för den polska krigsmaktens officerare trädde i kraft och ett nytt tjänstereglemente infördes, bibehölls i stort sett denna politik, vars syfte, förutom att motverka den rådande bristen på

kvalificerat befäl, var att förmå polsk militär utomlands och inom de olika partisanorganisationerna att ansluta sig till den nya polska armén. Den Anderska exilarmén, som under kriget utmärkt sig i striderna i Afrika och Italien, var under ett par år efter den tyska kapitulationen ett av de största tvisteämnena i de allierades förhandlingar om Polens framtid. Enbart general Anders armé bestod av omkring 110 000 polska soldater, vartill kom ytterligare en del mindre arméenheter på andra avsnitt av de allierades fronter, polska flygare i Royal Air Force samt delar av polska flottan vilka undkommit vid det polska nederlaget 1939. Förutom dessa exilstyrkor funnos i Polen nationella patriotförband vilka, sedan Polens president under kriget, Raczkiewicz, efter den tyska kapitulationen åter utnämnt general Bor-Komorowski, Warszawaupprorets kommandant, till den polska krigsmaktens överbefälhavare, vägrade ansluta sig till den Röda polska armén under marskalk Zymierski. Först i oktober 1945 meddelades, att 10 000 av de soldater, vilka under Bors befäl bekämpat tyskarna i Warszawa 1944, efter att ha beviljats amnesti överlämnat sig till militären i Krakow. Av dessa skulle bortåt en fjärdedel ha varit officerare. I februari 1946, sedan endast mycket små kontingenter av de polska exilstyrkorna återvänt — Anders uppger, att endast sju officerare i hela hans 112 000 man starka polska armékår anmälde att de önskade repatrieras — meddelade Warszawaradion, att den polska regeringen icke längre betraktade trupper utomlands som tillhöriga den polska krigsmakten. Dessförinnan hade en not tillställts Storbritannien, i vilken krävdes repatriering av de polska soldaterna under brittiskt befäl i Italien. Britterna anklagades samtidigt för att utnyttja denna armé till att påverka en för Italien fördelaktig lösning av Triestefrågan. I maj samma år meddelade Bevin i underhuset att endast 6 800 av den Anderska armén förklarar sig villiga återvända till Polen. De fåfänga försöken att förmå exiltrupperna att återvända och västmakternas vägran att neka dem asylrätt föranledde ytterligare eftergifter i Warszawaregeringens politik gentemot personal tillhörande den gamla polska krigsmakten. I februari 1947 utfärdade president Bierut amnesti för ett stort antal officerare vilka tidigare dömts till stränga straff för regeringsfientlig verksamhet. Samtidigt beviljades hemvändande officerare höga poster i den nya republikanska armén. Drygt ett år senare, den 16 april 1948, trädde så det nya tjänstgöringsreglemente i kraft, vilket markerar en radikal omsvängning av den tidigare undantagspolitiken på det per-

sonella området inom försvaret. Enligt ett citat, återgivet i Military Review i oktober 1948, betecknas den gamla officerskåren nu »as aristocratic, hidebound and tradition-fettered as any in Europe». Samma höst tillkännagavs, att den nya officerskåren till 50 % byggdes upp av arbetarsöner och till 38 % av bondsöner. Bland de fåtaliga förkrigsofficerare, vilka funnos kvar, tillhörde de flesta den kategori som i Sovjetunionen anslutit sig till den Berlingska Kosciuszkodivisionen eller senare till Rola-Zymierskiarmén. Två år senare — efter Rokossowskis tillträde som krigsminister — skulle det målmedvetna arbetet på att förändra officerskårens sammansättning med hänsyn till dess sociala ursprung ha lett till, att 85 % av de vid militärakademin kommenderade eleverna voro arbetare- eller bondsöner. Motsvarande siffra vid de civila högskolorna var 1949 över 60 %.

När 1948—49 utrensningarna inom befälskårerna på allvar sattes igång, skedde detta efter ett bestämt system och med bestämda syften. Genom ett dekret av den 3 april 1948 försattes alla tidigare bestämmelser om krigsmaktens personal och dess tjänstgöring ur laga kraft med undantag av ett den 22 oktober 1947 utfärdat dekret »om reglering av arbetsförhållanden för till utlandet i offentlig arbetstjänst överförda». Det nya tjänstgöringsreglementet för officerare, fastställt genom dekretet av den 3 april 1948 och i kraft fr. o. m. den sextonde samma månad, utgör därför den formella grund, på vilken den nya officerskåren byggts upp samt det för ledningen erforderliga lagliga stödet för de följande årens systematiska utrensningar. Med avseende på tjänstgöringsförhållanden infördes vid sidan av stat-, reserv- och pensionerade officerare en fjärde kategori, de s. k. titulärofficerarna, den inflytelserika kategorin i vilken efterhand tusentals partifunktionärer och rysk administrativ och teknisk personal, skulle komma att placeras, icke blott inom krigsmakten utan även inom civiladministrationen, särskilt rustningsindustrin. Artikel 7,4 säger:

»Titulär officer är sådan person, som tilldelas titulär officersgrad för att möjliggöra eller underlätta vederbörandes fullgörande av särskild tjänsteuppgift inom polska krigsmakten eller på andra områden av allmän tjänst.»

Artikel 9 fastställer titulärofficerarnas grader fr. o. m. fänrik till Marskalk av Polen, den grad som ett och ett halvt år senare skulle komma att tilldelas Polens högste i realiteten tituläre officer, Sovjetmarskalken Rokossowski. Artikel 10 fastställer de militärvetenskapliga titlarna »diplomerad officer» och »doktor i militär

vetenskap», vilka genom dekretet av den 22 okt. 1947 om grundandet av generalstabsakademin, kallad General Swierczewskis akademi, redan tidigare införts. Därtill komma de civilvetenskapliga graderna, magister och doktor, fastställda i oktober 1947.

Officersreglementet framhåller, att officersgraderna skola erhållas genom utnämning med undantag för de titulära officersgraderna, som Ministern för Folkförsvaret tilldelar. Dittills hade använts benämningarna »tilldelad grad», »utnämnd» eller »avancerad i graden». Dessa sammanföras genom det nya reglementet under en benämning »utnämnd» ända upp till de högsta graderna, varigenom den yttre skillnaden mellan de ursprungliga yrkesofficerrarnas befordran och utnämningen av titulärofficerare — inför det genom förestående utrensningar förutsedda behovet av att utnämna ett stort antal ersättare tillhörande den senare kategorin — helt utplånas. Det nya reglementet ger »i enlighet med sin demokratiska karaktär» alla soldater möjlighet att avancera även till de högsta graderna. Befordringsvillkoren förbättras. Medan, som generalstabstidskriften Bellona fastslår, det tidigare fordrades tjänstgöring i en och samma grad minst 3—6 år och i verkligheten 5—9 år eller längre, fastställer det nya reglementet följande maximigränser: Som fänrik ett, som underlöjtnant och löjtnant två samt som kapten vid övergång till stabsofficersgruppen fyra och som major och överstelöjtnant vardera 3 år. Härifrån gälla vissa undantag för diplomerade officerare m. fl. Befordran sker till skillnad från 1922 och 1937 års reglementen efter urval och ej efter ålder i tjänsten.

Folkförsvarsministern — på vilken post Rokossowski följande år skulle ersätta Zymierski — erhåller genom det nya reglementet ytterligare en rad maktbefogenheter. Han ombesörjer utnämningen av titulärofficerarna och äger rätt att bestämma över giltighetstiden »för sådan persons rätt till titulär grad». Han äger inflytande på titulärofficerares plikter och rättigheter även i de fall de underställas andra departementschefer än försvarets. Han kan överföra statofficerare till icke aktiv tjänst bl. a. för att möjliggöra deras utnämning till ministrar eller statssekreterare (med undantag för folkförsvars- och vice folkförsvarsministerposterna) eller då de kallas till befattningar i civil statstjänst eller »annan allmän tjänst». Genom dessa befogenheter har sålunda försvarsministern blivit i tillfälle, att genom titulära utnämningar av ryssar, vilka tillerkänts polskt medborgarskap, sovjetisera ej blott den militära utan även den civila administrationen samt öva inflytande också

inom de övriga departementen genom dessa sina egna representanter. I den polska statsförvaltningens topp kom sedan också att placeras ett stort antal sådana titulärofficerare av ryskt ursprung: General Lomonosov, chef för den ekonomiska koordinationsbyrån, överste Tjermakov, ledare för koordinationen av arbetskraften, överste Krotkij, chef för den ekonomiska byråns energidistribuering, major Stojanov inom ledningen för produktion och förbrukning av bränsle, chefen för kontrollrådet Sobolev, marskalk Sjukovs f. d. politiske rådgivare m. fl. Enligt vad en polsk f. d. legationstjänsteman, som sökte asyl i Västtyskland i augusti 1951, uppgav, skulle antalet ryssar i den polska administrationen vid denna tid ha uppgått till omkring femtusen.

Mot bakgrunden av det nya tjänstereglementets bestämmelser — i vilka klart uppdragits riktlinjerna för den nya officerskårens uppbyggnad — blir ett studium av de senaste årens uppgifter om förändringarna inom den polska befälskadern av ökat intresse. Samstämmiga rapporter peka sålunda på att de huvudsakliga utrensningssaktionerna mot officerare och underofficerare tillhörande den gamla polska krigsmakten ägt rum efter reglementets tillkomst, åren 1948—49, på sensommaren 1950 samt sommaren 1951. De fram till 1948 godtagna icke-kommunistiska högre officerare, vilka dittills utnyttjats för att lära upp sina efterföljare, det partitrogna befälet, måste efter utrensningarna ej sällan ersättas med kommunistledare utan mera framstående meriter, av vilka många inför sina överordnade — ofta ryssar med mångårig krigsakademiutbildning i Sovjetunionen — icke alltid torde ha kunnat fylla de höga fordringar, vilka ställas på dem. Detta kan i förening med de krav på en forcering av utbildningen, som det skärpta internationella läget medförde, ha varit upptakten till nästa steg — ersättandet av polskt befäl, även på lägre poster och särskilt inom de tekniska truppslagen, med sovjetofficerare. Detta möjliggjordes — för övrigt icke blott på det militära området utan även på andra områden av förvaltningen där brist på administrativ och teknisk personal till följd av liknande utrensningar förelåg — genom tilldelandet av polskt medborgarskap samt titulär officersgrad åt för uppgiften lämpade sovjetmedborgare. Utökningen av armén samt de första rensningarna 1948—49, mitt under återuppbyggnadsarbetet innan Rokossowski tillträtt som försvarsminister och den polska krigsmakten fått sin ställning hävdad i det nya samhället, synas ha inneburit allvarliga problem på officersrekryteringens område. Våren 1949 inleddes en tidnings- och annons-

kampanj samt massmöten inom företag och fabriker för värvning av nya officerare. Den heterogena subaltern- och kadettkår, som på detta sätt uppstod, skall emellertid senare ha luttrats genom av Rokossowski anbefallda utgallringar. En kärntrupp inom subalternkåren utgör de redan under marskalk Zymierskis försvarsministertid utvalda arbetare- och bondsöner, vilka återkommit från Sovjetunionen efter där genomgångna krigsskolor. De av Rokossowski inledda gallringarna inom subalternkåren skulle sommaren 1950 följas av en ny utrensning bland regementsofficerarna. Ett olycksbådande tecken var, att som på en given signal upphörde samtidigt i hela militärpressen publiceringen av redaktionskommittéernas för de olika organen medlemmar, varibland flertalet voro i regementsofficersgraderna. Av denna utrensning drabbades framförallt alla, som under kriget haft någon kontakt med västmakterna, till vilka även hänfördes officerare i general Bors hemmaarmé, vilka senare trätt i den nya krigsmaktens tjänst. Polemiken mot Bor och dennes officerare på grund av hemmaarméns förbindelser med Londonregeringen hade dock inletts redan hösten 1949, bl. a. genom en kritisk artikel, »Striden om brohuvudena under Warszawaupproret», i den politiskt betonade officerstidskriften *Nasza Mysl*. De avlägsnade ersattes i stor utsträckning med ryska eller sovjetskolade officerare. Utrensningen torde ha pågått ännu under hösten 1950. Sommaren 1951 var turen åter kommen till arméns högsta poster. Zygmunt Berling, vilken med titeln divisionsgeneral 1948 som andra namn efter generalstabschefen Korzyce ingått i generalstabstidskriften »Bellonas» redaktionskommitté och som genom sin ursprungliga tjänstgöring i den Anderska armén — från vilken han 1942 deserterade till ryssarna — torde ha suttit inne med upplysningar, under repatrieringsåren ännu värdefulla för det nya försvarets personalbyrå, hade försvunnit ur Bellonas redaktionskommitté redan 1949. I augusti 1951 anklagades generalerna Kirchmayer — liksom Berling tidigare medlem i Bellonas redaktionskommitté och endast något år före sin utrensning befordrad från överste till brigadgeneral — Tater, Mossor, Hermann samt tre överstar, alla ur Londonexilgruppen, för högförräderi. De erkände samtliga inom några dagar sina brott. Inom flottan fungerade länge viceamiral Steyers — officer från den gamla polska marinen — officiellt som högste chef, ehuru hans politiske rådgivare kommandör Urbanowicz, en f. d. rysk sjöofficer, synes ha varit den verkliga ledaren. 1950 ersattes Steyers av en polsktalande officer i sovjetmarinen, Szlagowski, som under

ett par månader förberedde den nye marinchefens, sovjetamiralen Sjerokovs tillträde. Varken Sjerokov eller den ryske chefen för marinens artilleriskola, general Michalka, skulle enligt uppgift av de polska flyktingarna tillhörande polska marinen, vilka i augusti 1951 sökte asyl i Sverige, tala polska. I flottföreningens styrelse valdes i april 1950 till president förutvarande chefen för försvarets politiska fostran, general Wongrowski, samt till förste och andre vicepresident kommendörerna Urbanowicz och M. Dachow, även den senare f. d. officer i sovjetmarinen med placering vid marin-staben.

Inom flygvapnet har under general Romeykos befäl placerats ryska flygofficerare i flygstaben, som även utöva kontroll över civilflygets piloter. Militära instruktörer och piloter bestå i stor utsträckning av ryssar i polsk uniform, såväl militära som civila flygfält stå därtill under uppsikt av sovjetofficerare.

Den 1 november 1951 meddelade Warszawaradion att förre återuppbyggnadsministern general Marian Spychalski — 1949 entledigad som försvarsministeriets statssekreterare för politiska ärenden och under kriget marskalk Zymierskis politiske ställföreträdare — samt förre vice konseljpresidenten och generalsekreteraren i kommunistpartiet Gomulka skulle ställas inför rätta för statsfientlig verksamhet. Drygt tre veckor senare uppgavs i välinformerade kretsar i Paris att också Zymiersky arresterats samtidigt med det röda Polens förste konseljpresident E. B. Osubka-Morawski.

Det torde mot bakgrund av händelserna 1948—51 icke finnas anledning ifrågasätta att omgestaltningen av den polska officerskåren skett i ett bestämt syfte — att genom ett politiskt skolat och klassmedvetet befäl ur arbetare- och bondeklassen skapa betryggande garantier för att den nya polska armén verkligen förvandlas till en »armé av den nya typen» och ett instrument gagnande den kommunistiska världsrevolutionens idé. Systematiskt synes man här liksom på andra områden av samhällets sovjetisering ha följt en på förhand uppgjord plan för utrensningarna. När dessa fullföljts och det gamla befälet under sovjetmilitärens ledning ersatts med ett nytt, politiskt skolat och regimen troget befäl, där kärnan utgöres av vid de ryska militärakademierna utexaminerade officerare, lika hängivna sitt nya folkpolska fosterland som dess initiativtagare och beskyddare, Sovjetunionen, ändras också krigsmaktens tidigare saboterade ställning i samhället. Dess personal privilegieras. Disciplinen och vaksamheten mot obehörig insyn skärpes. Soldaternas rättigheter skjutas åt sidan för



deras skyldigheter mot sitt befäl och mot landet. Utbildningen hårdnar och förlänges.

På så sätt genomförs målmedvetet av en »demokratiserad» officerskår — i syfte att *stärka* krigsmakten för det nya samhällets försvar — just de åtgärder, vilka den kommunistiska politiken i det gamla samhället gått ut på att förhindra, genom att stödja de krafter, som genom krav på avkall och uppmjukning på dessa områden av det militära endast bidragit till att försvaga det egna samhällets yttre motståndskraft.

---